Brig. gen. inž. A.Gustaičio BYLA

Ypatingojo archyvo byla Nr. 47818/3, Baudžiamoji byla Nr. 1966

VŠĮ PLIENO SPARNAI

TARDYMO PROTOKOLAS

Kaltinamojo ŠARAUSKO Juozo Antanasovičiaus.[1]

1941 gegužės 2 d.
Pradėta 14 val. 15 min.

Klausimas: Tardymas vėl Jums siūlo nutraukti kovą ir teikti atvirus parodymus apie Jūsų dalyvavimą antisovietinės organizacijos centro darbe?

Atsakymas: Antisovietinės organizacijos centro darbe aš nedalyvavau ir apie tokio centro egzistavimą nieko nežinau.

Norėdamas tardymui būti atviras, noriu papasakoti, kad 1941 metų sausį aš dalyvavau nelegaliame pasitarime profesoriaus Tado PETKEVIČIAUS bute, kur buvo svarstomas klausimas apie antisovietinės organizacijos vadovaujančiojo centro sukūrimą.

Į šį pasitarimą aš – Juozas ŠARAUSKAS buvau pakviestas Jono JABLONSKIO. Kviesdamas mane Jonas JABLONSKIS sakė, kad tame nelegaliame pasitarime dalyvaus profesorius Tadas PETKEVIČIUS, generolas Antanas GUSTAITIS, aš – ŠARAUSKAS ir jis – Jonas JABLONSKIS.

Į šį pasitarimą aš atėjau pirmas, paskui atėjo generolas GUSTAITIS, o po jo Jonas JABLONSKIS.

Pirmas klausimas, kurį aptarinėjome, buvo kiekvieno mūsų iš įvairių šaltinių girdėtos žinios apie lietuvių veiklą užsienyje. Kalbėjome apie tai, kad Amerikoje visos partijos, išskyrus komunistus, prezidentui pateikė kolektyvinį protestą dėl Lietuvos sovietizacijos. Kalbėjome, kad Šveicarijoje bus sukurtas lietuvių informacinis biuras, kuris leis laikraštį.

Tada mus pakvietė prie stalo pavakarieniauti. Pokalbis tęsėsi bendromis visai šeimai temomis.

Vakarienės metu per radiją iš Romos pradėjo transliuoti žinias lietuvių kalba, bet labai blogai girdėjosi. Tačiau išgirdome, kad: „buvęs Lietuvos pasiuntinys buvo vizito pas Romos popiežių pasveikinti jį Naujųjų metų proga ir kalbėjo su juo apie padėtį Lietuvoje“. Kartoju, girdimumas buvo labai prastas todėl vargu ar ką nors daugiau kas išgirdo.

Dar iki vakarienės susirinkusieji į šį nelegalų pasitarimą apkalbėjome būtinybę Lietuvoje įkurti centrą ar komitetą, ar informacinį biurą, kuris užsiimtų žinių apie užsienio lietuvių veiklą gavimu bei organizuotų tos informacijos paskleidimu tarpe žinomų asmenų čia Lietuvoje. Kokių asmenų – nebuvo kalbėta. Jokių sprendimų ar nutarimų šiuo klausimu nebuvo priimta. Buvo tik bendra nuomonė apie tokio informacinio biuro būtinumą. Šio klausimo svarstymas, kaip aš jau sakiau, buvo nutrauktas kvietimu prie stalo.

Kitų pasitarimų vėliau nebuvo sukviesta. Greitai buvo areštuotas Jonas JABLONSKIS ir aš sutikęs Tadą PETKEVIČIŲ, tiksliau aplankęs jį namuose, pasiteiravau kaip reikalai, PETKEVIČIUS pasakė, kad

[1] Tėvavardis *Antanas* – surusintas.

Jonas JABLONSKIS areštuotas, aš iki tol žinojau, kad JABLONSKIS kažkur tai dingo, bet nežinojau tiksliai ar areštuotas jis.

Per šį susitikimą PETKEVIČIUS pasakė, kad: „neverta užsiimti pogrindine veikla, nes taip galima save ir kitus žmones be naudos pražudyti“.

Šią PETKEVIČIAUS frazę atkuriu iš atminties todėl ji gali būti ne visiškai tiksli.

Klausimas: Kokie klausimai dar buvo aptariami minėtame nelegaliame pasitarime?

Atsakymas: Ne kaip atskiras klausimas, o kartu svarstant apie informacinį biurą buvo aptartas pasiūlymas, neatsimenu tiksliai kieno, bet atrodo GUSTAIČIO, apie būtinybę leisti nelegalų biuletenį, kuriame būtų tos visos informacinio biuro gaunamos žinios. Susirinkusiųjų mintys dėl biuletenio leidimo sutapo.

Klausimas: Kam šitas pasitarimas pavedė užsiimti praktine veikla – leisti tokį nelegalų biuletenį?

Atsakymas: Tai buvo pavesta JABLONSKIUI.

Klausimas: Viskas, ką papasakojote tardymui šiandien, ne visiškai atitinka tikrovę. Tardymas reikalauja atviro atsakymo į Jums iškeltą klausimą apie antisovietinę veiklą?

Atsakymas: Aš nuoširdžiai papasakojau viską, ką atsimenu apie šitą pasitarimą.

Klausimas: Jūsų pareiškimas apie nuoširdumą yra tikintis apgauti tardymą. Paaiškinam Jums, kad melagingi parodymai yra bloga gynybos priemonė. Jūs nuo tardymo bandote nuslėpti tą aplinkybę, kad šiame nelegaliame pasitarime buvo aptariamas pirmasis nelegalaus laikraščio numeris, išleistas jūsų antisovietinės organizacijos. Papasakokite tiesą?

Atsakymas: Aš iš tikro nepapasakojau apie tai, kad šiame nelegaliame pasitarime buvo aptariamas pirmas nelegalaus laikraščio „Laisvoji Lietuva“ („Svobodnaja Litva“) numeris, parodant jo trūkumus ir duodant patarimus, koks turėtų būti antrasis šio laikraščio numeris. Šio nelegalaus pasitarimo dalyvių bendra nuomonė susivedė į tai, kad antrasis šio laikraščio numeris turi būti geriau atspausdintas, kad jame turi būti išspausdinta lyg ir programa, kad jo išleidimą reikėtų sutapatinti su 1941 metų vasario 16-ąja. Ryšium su tuo įdėti istorinę pažymą apie vasario 16-ąją ar atskirą apžvalgą, kurioje paminėti Lietuvos „nepriklausomybės“ manifestą. Man dabar sunku prisiminti, kas iš dalyvavusių kokius pasiūlymus teikė. Atsimenu, kad pasiūlymą dėl programos pateikė generolas GUSTAITIS.

Klausimas: Kada jūs pirmą kartą pamatėte ir susipažinote su nelegaliu antisovietiniu laikraščiu „Laisvoji Lietuva“?

Atsakymas: Pirmą kartą nelegalų antisovietinį laikraštį „Laisvoji Lietuva“ pamačiau Jono JABLONSKIO bute, kur buvau užėjęs 1940 metų lapkritį ir gruodį 3 ar 4 kartus. Vieno tokio apsilankymo metu Jonas JABLONSKIS davė man paskaityti „Laisvąją Lietuvą“ nepasakęs nei kur, nei kas, nei kaip tą laikraštį leidžia. Be to JABLONSKIS man papasakojo, kad Vokietijoje veikia „pabėgėliams iš Lietuvos pagalbos komitetas“ ir kad vadovauja šiam komitetui kažkoks lyg tai daktaras, lyg tai inžinierius man iki tol negirdėta pavarde (todėl aš tos pavardės dabar ir negaliu prisiminti).

Klausimas: Kiek nelegalaus antisovietinio laikraščio „Laisvoji Lietuva“ egzempliorių jums davė J.JABLONSKIS?

Atsakymas: Iš viso iš J.JABLONSKIO aš gavau septynis ar devynis nelegalaus antisovietinio laikraščio „Laisvoji Lietuva“ egzempliorius. Gavau juos per du kartus.

Klausimas: Kam jūs išdalinote iš JABLONSKIO gautus nelegalaus antisovietinio laikraščio „Laisvoji Lietuva“ egzempliorius?

Atsakymas: Iš JABLONSKIO gautus nelegalaus antisovietinio laikraščio „Laisvoji Lietuva“ egzempliorius aš išdalinau šiems asmenims: studentui SKIRGAILAI – 4 egzempliorius, gimnazistui KRUKAUSKUI – 3 ar 4 egzempliorius. Vieną egzempliorių pasilikau sau.

Klausimas: O kam dar davėte šį laikraštį?

Atsakymas: Daugiau niekam nedaviau.

Klausimas: O kam davėte šį laikraštį skaityti?

Atsakymas: Skaityti daviau PRŪSIENEI, PILŽIENEI ir Vytautui ANIULIUI.

Parodymai pagal mano žodžius užrašyti teisingai, mano perskaityti už ką ir pasirašau.

ŠARAUSKAS

Tardymas pertrauktas 1941 m. gegužės 2 d. 20 val. 10 min.

TARDĖ: SSSR NKGB 4-ojo skyriaus 3-ojo poskyrio viršininkas
Valstybės saugumo leitenantas
(RUDAKOVAS) (РУДАКОВ)

TIKRA: LSSR NKGB SPO[2] 1-ojo poskyrio viršininkas
Valstybės saugumo leitenantas

Tikra: NKGB 3-osios Valdybos operatyvinis įgaliotinis
Valstybės saugumo jaunesnysis leitenantas /parašas/

[2] СПО – секретно-политический отдел – slaptasis politinis skyrius .

106

ПРОТОКОЛ ДОПРОСА

Обвиняемого ШАРАУСКАС Иозаса Антанасовича.

от 2 мая 1941 года.
Начато в 14 час.15 мин.

Вопрос: Следствие вновь предлагает Вам прекратить борьбу и дать откровенные показания о Вашем участии в работе руководящего центра антисоветской организации?

Ответ: В работе руководящего центра антисоветской организации я не участвовал и о существовании такового центра ничего не знаю. (Подпись).

Желая быть откровенным перед следствием, я хочу рассказать, что в январе 1941 года я принимал участие на нелегальном совещании в квартире профессора ПЕТКЕВИЧУСА Тадаса, где обсуждался вопрос о создании руководящего центра антисоветской организации.

На это совещание я - ШАРАУСКАС Иозас был приглашен ЯБЛОНСКИСОМ Ионасом. Приглашая меня ЯБЛОНСКИС Ионас сказал, что в этом нелегальном совещании будет принимать участие профессор ПЕТКЕВИЧУС Тадас, генерал ГУСТАЙТИС Антанас, я - ШАРАУСКАС и он - ЯБЛОНСКИС Ионас.

На это совещание я пришел первым. Затем пришел генерал ГУСТАЙТИС, а после него Ионас ЯБЛОНСКИС.

Первый вопрос, по которому начался обмен мнений было слышанное каждым из разных источников по поводу деятельности литовцев за границей. Говорилось о том, что в Америке все

[3]

[3] Juozo Šarausko kvotos protokolo mašinraštis, 1941 m. gegužės 2 d., Maskva. Vilnius, LYA, f. K-1, ap. 58, b. 47818/3, l.106.

партии, исключая коммунистов, подали коллективный протест президенту по поводу советизации Литвы. Говорилось, что в Швейцарии предстоит создание литовского информационного бюро, которое будет издавать газету.

В это время нас пригласили к столу поужинать. Разговор продолжался уже на общие для всей семьи темы.

Во время ужина по радио стали передавать из Рима информацию на литовском языке,но слышно было очень плохо. Однако расслышали, что: "б/литовский посланник был у римского папы с поздравлением по случаю нового года и говорил с ним о положении в Литве". Слышимость, я повторяю, была плохая, так что вряд ли кто больше услышал.

Еще до ужина, собравшиеся на нелегальное совещание обменивались мнениями о необходимости создать в Литве центр или комитет, или информационное бюро, которое-бы занималось получением сведений о деятельности литовцев за границей и наладил бы информацию о полученных сведениях известного круга лиц здесь в Литве. Какого именно круга лиц, не говорилось. Никаких решений или постановлений по этому поводу вынесено не было. Было только общее мнение о необходимости создания такого информационного бюро. Обсуждение этого вопроса было прервано, как я уже сказал, приглашением к столу.

Других же совещаний после этого не созывалось. Вскоре был арестован Ионас ЯБЛОНСКИС и я встретив ПЕТКЕВИЧУСА Тадаса, вернее, посетив его дом, поинтересовался как дела,

[4]

[4] Juozo Šarausko kvotos protokolo mašinraštis, 1941 m. gegužės 2 d., Maskva. Vilnius, LYA, f. K-1, ap. 58, b. 47818/3, l.107.

ПЕТКЕВИЧУС сказал мне, что Ионас ЯБЛОНСКИС арестован, я же до этого знал, что ЯБЛОНСКИС куда-то исчез,но не знал точно, арестован ли он.

При этой встрече ПЕТКЕВИЧУС сказал, что: "не стоит заниматься подпольной деятельностью, так как этим только можно подвести других людей и себя без нужды".

Эту фразу ПЕТКЕВИЧУСА я воспроизвожу на память и поэтому она может быть несовсем точной.

Вопрос: Какие еще вопросы обсуждались на этом нелегальном совещании?

Ответ: Не как отдельный вопрос, а одновременно и в связи с вопросом об информационном бюро обсуждалось предложение, не помню точно кого, но кажется ГУСТАЙТИСА о необходимости издавать нелегальный бюллетень, в который бы сводились все получаемые информационным бюро сведения. Общее мнение собравшихся не расходилось с предложением об издании бюллетеня.

Вопрос: Кому же это совещание поручило заняться практически - изданием такого нелегального бюллетеня?

Ответ: Это было поручено ЯБЛОНСКИСУ.

Вопрос: Все, что вы рассказали следствию сегодня, не вполне соответствует действительности. Следствие требует искреннего ответа по существу поставленных Вам вопросов об антисоветской работе?

[5]

[5] Juozo Šarausko kvotos protokolo mašinraštis, 1941 m. gegužės 2 d., Maskva. Vilnius, LYA, f. K-1, ap. 58, b. 47818/3, l.108.

109

- 4 -

Ответ: Я рассказал искренне все что помню об этом совещании.

Вопрос: Ваше заявление об искренности расчитано на то, чтобы обмануть следствие. Раз"ясняем Вам, что ложные показания являются негодным средством защиты. Вы пытаетесь скрыть от следствия то обстоятельство, что на этом нелегальном совещании обсуждался первый номер нелегальной газеты, изданный вашей антисоветской организацией. Расскажите правду?

Ответ: Я действительно не рассказал следствию о том, что на этом нелегальном совещании рассматривался первый номер нелегальной антисоветской газеты "Лайсвои Лиетува" /"Свободная Литва"/, отмечались ее недочеты и давались советы о том, каким должен быть второй номер этой газеты. Общее мнение участников нашего нелегального совещания сводилось к тому, что второй номер газеты должен быть лучше отпечатан, что в нем должно быть написано нечто вроде программы, что выпуск его надо приурочить к 16-му февраля 1941 года и в связи с этим дать историческую справку о дне 16 февраля и отдельно обзор, в котором упомянуть манифест об" явления "независимости" Литвы. Мне сейчас трудно вспомнить кто из присутствующих на совещании и какие вносил предложения. Помню, что относительно программы внес предложение генерал ГУСТАЙТИС.

Вопрос: Когда вы впервые увидели и познакомились с нелегальной антисоветской газетой "Лайсвои Лиетува"?

[6]

[6] Juozo Šarausko kvotos protokolo mašinraštis, 1941 m. gegužės 2 d., Maskva. Vilnius, LYA, f. K-1, ap. 58, b. 47818/3, l.109.

110

- 5 -

Ответ: Впервые нелегальную антисоветскую газету "Лайсвои Лиетува" я увидел в квартире Ионаса ЯБЛОНСКИСА, куда заходил в течение ноября и декабря месяцев 1940 года раза 3 или 4. В одно из таких посещений ЯБЛОНСКИС Ионас дал мне почитать "Лайсвои Лиетува" не сказав о том, где, кто и как эту газету издает. Кроме этого ЯБЛОНСКИС рассказал мне, что в Германии существует "комитет помощи беженцам из Литвы" и что возглавляет этот комитет какой-то не то доктор, не то инженер с неизвестной для меня до этого фамилией /поэтому я сейчас не могу вспомнить фамилию/.

Вопрос: Сколько экземпляров нелегальной антисоветской газеты "Лайсвои Лиетуа" вам дал ЯБЛОНСКИС И.?

Ответ: Всего я получил от ЯБЛОНСКИСА И. семь или девять экземпляров нелегальной антисоветской газеты "Лайсвои Лиетува". Причем получил их за два раза".

Вопрос: Кому вы роздали полученные от ЯБЛОНСКИСА экземпляры нелегальной антисоветской газеты "Лайсвои Лиетува?

Ответ: Полученные мной от ЯБЛОНСКИСА экземпляры нелегальной антисоветской газеты "Лайсвои Лиетува" я роздал следующим лицам: студенту СКИРГАЙЛО - 4 экземпляра и гимназисту КРУКАУСКАС - 3 или 4 экземпляра. Один экземпляр оставил у себя.

Вопрос: А еще кому вы давали эту газету?

Ответ: Больше не давал никому.

[7]

[7] Juozo Šarausko kvotos protokolo mašinraštis, 1941 m. gegužės 2 d., Maskva. Vilnius, LYA, f. K-1, ap. 58, b. 47818/3, l.110.

111

- 6 -

Вопрос: А кому вы давали читать эту газету?

Ответ: Давал почитать ПРУСЕНЕ, ПИЛЬЖЕНЕ и АНЮЛИСУ Витауту.

Показания записаны с моих слов верно и мною прочитаны в чем и расписуюсь. ШАРАУСКАС.

Допрос прерван в 20ч.10 минут 2-го мая 1941 года.

ДОПРОСИЛ: Нач.3 отд-ния 4 отдела 3 Упр.НКГБ СССР
Лейтенант Государственной Безопасности

/РУДАКОВ/

В Е Р Н О: Нач.I отд.СПО НКГБ ЛССР
Лейтенант Государств.Безопасности

Верно: Опер. уполн. 3 упр. НКГБ
мл. лейт. гб Студенецкий

8

8 Juozo Šarausko kvotos protokolo mašinraštis, 1941 m. gegužės 2 d., Maskva. Vilnius, LYA, f. K-1, ap. 58, b. 47818/3, l.111.